

Гуцалюк І. Організація Українською Центральною Радою власних збройних формувань у Західній Волині / І. Гуцалюк // Питання історії України. Зб. наук. праць. – Чернівці, 2011. – Т. 14. – С. 229–236.

УДК 94 (477.82) „1917/1921” : 355

Інна Гуцалюк
(Луцьк)

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЮ ЦЕНТРАЛЬНОЮ РАДОЮ ВЛАСНИХ ЗБРОЙНИХ ОДИНИЦЬ У ЗАХІДНІЙ ВОЛИНІ

Показано військовий потенціал Західної Волині початку Української революції, визначено підперіоди розвитку військового руху, що мав місце у краї за Української Центральної Ради (УЦР). Представлено політичні вподобання армійців фронтових й тилових військ регіону, zarazом відстежено їх мінливість. Проаналізовано законодавчу базу Української Центральної Ради та діяльність уряду у питанні формування національних збройних сил, з'ясовано, наскільки цей процес у дійсності охопив Західну Волинь. Встановлено, що мобілізації волинян до збройних одиниць УЦР заважали здебільшого зовнішні чинники, такі, як ворожа позиція Тимчасового уряду, перша більшовицько-українська війна, австро-угорська й німецька військова присутність у краї.

Ключові слова: збройні сили, українізація, Тимчасовий уряд, Українська Центральна Рада, перша більшовицько-українська війна, Західна Волинь.

Важливим чинником державотворчих процесів доби Української революції (1917–1921 рр.) були існуючі та утворені у той період громадсько-політичні організації, товариства, партії, союзи тощо. Різною мірою вони виявилися причетними до розгортання масового українського національного руху у військах колишньої Російської імперії. Спроба об'єднання й організації Українською Центральною Радою (УЦР) на його засадах власних збройних сил визначила подальший хід національно-визвольних змагань, аж до їх завершення у 1921 р. Військові частини, що розташовувалися у Західній Волині впродовж першого етапу Української революції, підтверджують воєнну міць регіону й свій державотворчий потенціал. На сьогодні аналіз військової політики УЦР у Західній Волині є знаковим, оскільки дозволяє скласти психологічний портрет волинського солдата, вказати на його готовність до оборони краю, а також виокремити здобутки та прорахунки, зроблені Українською Центральною Радою у військовій розбудові регіону, визначити місце у цьому процесі зовнішнього фактора.

Науковці порушували здебільшого окремі аспекти військового будівництва доби УЦР. Загалом їхні розвідки згідно окресленої проблеми можна умовно поділити на дві групи. За незалежної України практично вперше

комплексно підійшли до опрацювання проблеми військового будівництва періоду УЦР В. Солдатенко¹ та В. Голубко². Означені автори визначили коло тих питань, вивчення яких триває вченими до нині. Їх роботи започатковують першу групу досліджень із теми. Вони висвітлюють процеси, що відбувалися у війську загалом. До цієї групи також відносяться праці Л. Зінкевич³, Р. Зінкевича⁴, Я. Тинченка⁵, В. Задунайського⁶. До другої групи належать праці В. Сідака та В. Степанкова⁷, В. Лободаєва⁸, Н. Химиці⁹, М. Лазаровича¹⁰. Тут дане питання вивчається шляхом аналізу діяльності конкретних військових підрозділів. Однак на тлі загальноукраїнських процесів хід військового будівництва у Західній Волині впродовж першого етапу Української революції розкритий недостатньо. Тому залучивши до наукового обігу деякі нові джерела із архівів Києва та Луцька, наявну наукову літературу у статті ставиться мета дослідити діяльність УЦР щодо формування національних збройних підрозділів у Західній Волині, окреслити хід та результати цього процесу.

У березні 1917 р. територією Західної Волині проходила лінія фронту; тому регіон становив невід'ємний театр бойових дій Першої світової війни. Його повіти виявилися поділеними між воюючими сторонами: Володимир-Волинський та Ковельський контролювали австро-угорські й німецькі війська; Луцький, Дубенський, Кременецький – склали прифронтову зону, Сарненський, Ровенський, Острозький – становили близький тил російського Південно-Західного фронту. Означена територія була насичена військовим елементом; його частина, що належала до збройних сил колишньої Російської імперії, після лютневих подій у Петрограді набула політичних прав й відразу ж на початку Української революції стала різко проявляти в Західній Волині активність¹¹.

Для солдат-українців надане Тимчасовим урядом право обирати й бути обраними у політичні партії, товариства, союзи, ін. стало поштовхом для розгортання процесу українізації у війську, тобто формування українських військових частин на рівні від роти до армії¹². В Україні та поза її межами хід українізації визначав клуб ім. гетьмана П. Полуботка¹³. У Волинській губернії діяла єдина філія клубу, що розташовувався у Житомирі. Втім, у Західній

Волині українізація спершу не підпадала під його вплив. Тут вона розпочалася стихійно, спочатку тільки серед військових тилу й носила характер заснування у військових частинах українськими військовослужбовцями національних земляцтв, товариств, рад, клубів тощо¹⁴. Так, центральним осередком військових тилу Західної Волині стало Ровенське товариство, за ним утворилися Острозьке й Сарненське¹⁵.

На відміну від тилкових військ, українізація у діючих арміях регіону розпочалася із відносним запізненням. На березень 1917 р. під контролем Особливої та XI-ї армій Південно-Західного фронту перебували Луцький, Дубенський та Кременецький повіти¹⁶. Лише у травні 1917 р. головнокомандуючий О. Брусилов дозволив українізацію 2-ох корпусів цих армій – 39-го Особливої й 32-го – XI-ї¹⁷

Хід українізації у війську краю визначало українське старшинство. За словами М. Грушевського, воно „зібрало самий цвіт та силу громадянства”, адже складалося здебільшого із вчителів, студентів, кооператорів тощо¹⁸. Однак їх склад у частинах був нерівномірним. Так, генерал П. Скоропадський скаржився на майже повну відсутність українських старшин у 34-му армійському корпусі¹⁹. Втім, такий кадровий дефіцит не завадив українським військовим підрозділам із загальних питань українізації висувати на перше місце політичні. Переконають у цьому заяви українських військовослужбовців Ровенщини. Вони вимагали від УЦР проголошення автономії України, а у Західній Волині негайного переобрання чиновників у повітових, міських та земських управах²⁰. Саме такими поданнями волинські військовослужбовці засвідчували своє визнання та прихильність до українського революційного органу влади. Зрозуміло, що на весну 1917 р. УЦР мала чудові можливості швидко залучити на свій бік армію, яка була за національним складом українська, а за соціальним – селянська. Однак на практиці Українська Центральна Рада ними не скористалася [маючи підтримку українського війська в усіх дев'яти українських губерніях, відклала питання вирішення автономії до Всеросійських Установчих зборів. – *І. Г.*]²¹.

Варто підкреслити, що у Західній Волині українізація охопила не лише армійські частини та військовозобов'язаних. Її активно підтримала й українська молодь, яка була звільнена від призову на військову службу. По всій губернії юнацтво радо вступало до українських військових шкіл; а ті, хто не поповнював лави юнкерів, йшли у товариства Вільних козаків. Останні, у свою чергу, створили власну мережу в містах та селах краю²². Масову підтримку молодими волинянами процесів українізації у губернії підтверджує приклад Житомира. Там до філії клубу ім. гетьмана П. Полуботка виявили бажання вступити близько 25 тис. осіб²³.

Одночасно із українізацією дієву Особливу та XI-ту армію охопили інші демократичні рухи, породжені революцією. Вони мали політичне й соціальне забарвлення. На основі цих течій у військах утворилися комітети та ради солдатських депутатів. До них входили майже усі армійці: офіцери схилилися за політичними вподобаннями до кадетів, рядові – до російських меншовиків, рідше більшовиків [у війську їхні сили згодом організовувалися як військово-революційні комітети (ВРК). – *І. Г.*]. У наявних арміях Західної Волині означені політичні представництва склали серйозну перешкоду українізації військових частин²⁴.

Таким чином, на літо 1917 р. у Західній Волині окреслився військовий рух, що представлений трьома різними осередками влади. У тилкових військах її репрезентували товариства українських солдат, у Особливій та XI-ій арміях Південно-Західного фронту – по-перше, комітети та ради солдатських депутатів, по-друге – зрідка ревкоми. Така владна розпорошеність заклала основу для руйнації ієрархічних структур збройних сил колишньої Російської імперії на території Західної Волині.

З метою консолідації українських військових сил Українська Центральна Рада, створила керівні національні армійські структури – Всеукраїнську раду військових депутатів та Український Генеральний Військовий Комітет (УГВК), що став прототипом військового міністерства й Українського генерального штабу²⁵. Саме ці органи мали припинити руйнацію збройних сил із середини. Тому УЦР направив у Бердичів – штаб Південно-Західного фронту –

постійного представника УГВК. Спочатку його обов'язки виконував П. Скрипчинський, потім – Ф. Селюцький²⁶. Проте на серпень 1917 р. у підпорядкуванні УГВК перебувало тільки 50 тис. українських вояків, що – враховуючи загальну кількість українських військових, які дислокувалися на території України – свідчило про малочисельність військових сил Української Центральної Ради. Основна причина цього – нестача кваліфікованого військово-адміністративного апарату, який би міг виконати суто технічні функції із організації національних частин²⁷.

Пришвидшила хід українізації у війську її легітимація з боку Тимчасового уряду. До такого рішення його спонукав ряд невдач російської армії на фронтах й заколот Л. Корнілова. Саме тоді у зв'язку із зростаючою воєнною загрозою уся місцева адміністрація Західної Волині була переведена на надзвичайний режим роботи²⁸. Для покращення обороноздатності міст Західної Волині сюди урядом були направлені 1-й Чехословацький та 1-й Оренбурзький полки. Для допомоги їм на місцях скеровувалися місцеві козачі полки та склад юнкерських шкіл²⁹. Тимчасовий уряд, зваживши на кращу дисципліну та вишкіл українських частин, дозволив українізацію додаткових десяти дивізій, трьох армійських корпусів та ряду запасних полків Південно-Західного фронту. Відтепер українські частини цілковито відокремлюються від загальноросійських й підпорядковуються виключно УГВК, а отже – УЦР. Остання, у свою чергу, мала власних представників при кабінеті військового міністра Тимчасового уряду, при Генеральному штабі й Верховному головнокомандуючому³⁰.

Таким чином, до серпня 1917 р. УЦР узяла під свій контроль процеси українізації у війську; однак вона не мала чіткого плану перетворення уже українізованих збройних одиниць у регулярні національні збройні сили. Натомість у середовищі політичних сил Української Центральної Ради домінували задуми трансформації українських військових частин у народну міліцію³¹.

На осінь 1917 р. спостерігається різка зміна політичних орієнтирів контингенту військових частин краю. Справа у тім, що Тимчасовий уряд

порушив українське представництво у гарнізонах Західної Волині. Згідно його наказу з Петрограда сюди були направлені збільшовизовані групи військовослужбовців. Так, до Острозького гарнізону прибуло 2.400 осіб, Здолбунівського – 2.250, Ровенського – 1.000 осіб³². Цей військовий контингент спричинив суттєвий поштовх у розвитку симпатій українських військових до більшовизму. Швидка більшовизація волинського військовослужбовця пояснювалася впливами популістської демагогії, його психологічною ментальністю й несформованістю як свідомого громадянина-українця. Адже солдата-селянина турбувало не стільки питання незалежності держави, як питання земельної власності³³.

Прибуття до Західної Волині збільшовичених груп вояків, зумовило розгортання з жовтня 1917 р. сітки військово-революційних комітетів, або ревкомів. Найактивніші з них діяли у військових частинах Луцька, Торчина, Дубна, Сарн, ін.³⁴. Тоді ж відбуваються перші виступи військових під їх впливом: по Особливій армії зафіксовано 75 таких випадків, по XI-й – 34. Власну присутність у регіоні ревкоми засвідчили також шляхом ініціювання виборів командного складу Особливої та XI-ї армій на всіх рівнях³⁵. Так, командуючим Особливої армії був обраний генерал В. Єгор'єв; XI-ї армії – Є. Бабін³⁶. Зміна керівництва зумовлює остаточну руйнацію чіткої організації цих армій. На таку ситуацію у військах регіону український уряд зреагував спеціальним наказом про заборону проведення перевиборів; однак він мав лише декларативну силу. Тому напередодні першої більшовицько-української війни у більшості військових частин Західної Волині відчувалися стійкі політичні симпатії до більшовиків. Ті корпуси, що були українізовані найперше – 39-й Особливої армії й 32-й XI-ї – повністю збільшовизувалися. Таким чином, УЦР через більшовизацію надалі стрімко втрачала свій військовий контингент; крім того, ті солдати, які не змогли самостійно розібратися в ситуації, що склалася у військах, найчастіше роз'їжджалися по своїх домівках³⁷.

Власні позиції в арміях Західної Волині УЦР намагалася втримати через наявні українські військові ради. Останні стали ініціаторами скликання українського військового з'їзду Південно-Західного фронту. Він відбувся у

жовтні 1917 р. за участю В. Винниченка, С. Петлюри та М. Ковалевського. Для збільшення українських патріотичних сил у військах з'їзд постановив створити низові українські ради на рівні гарнізонів³⁸. Ще одним рішенням з'їзду стало створення – замість УГВК, який на той час припинив діяльність, – Секретаріату військових справ. Останній виконував функції органу управління арміями фронту: організовував та комплектував українізовані військові частини, затверджував та усував військове керівництво у військових округах й у всіх українських частинах на території України тощо³⁹.

У Західній Волині практичні результати з'їзду не заставили себе чекати. На початку листопада 1917 р. Острозький гарнізон поповнився додатковими військовими загонами із солдат-українців; продовжувалася українізація військових частин у Ровно. В цілому серед армій Південно-Західного фронту були остаточно українізовані три дивізії; на стадії завершення цього процесу перебувало шість, частково українізованими можна вважати сім дивізій⁴⁰. Зважаючи на свою малочисельність, ці сили не могли стати серйозною перешкодою збільшовизованим військовим частинам Волині. Тому справа охорони Західної Волині від більшовиків – по мірі втрати у війську прихильників УЦР – зосереджувалася в руках губернських, повітових, міських, волосних управлінь міліції, що знаходилися під контролем місцевої адміністрації й муніципалітетів⁴¹. Для підвищення їх обороноздатності Українська Центральна Рада виділила їм додатково спеціальні каральні військові загони. Так, у розпорядження Волинського губернського комісара було передано близько 450 міліціонерів, а кожному комісарові повіту – до 50–60 осіб⁴². Як бачимо, муніципальна міліція стала розглядатися Генеральним Секретаріатом як єдина допомога українським військовим силам. Проте ці правоохоронні органи не змогли дати відсіч добре озброєним більшовицьким загонам, що підтвердило недоцільність плану перетворення українських військових підрозділів у народну міліцію. Окрім цього, українська влада відкинула збройну допомогу загонів [підрозділів. – *І. Г.*] Вільних козаків; їх вона визнавала як „розбишацькі”. Отже, на момент кризи у арміях Західної

Волині УЦР знехтувала патріотично налаштованою військовою силою, що налічувала по Україні до 60 тис. осіб⁴³.

Протягом листопада–грудня 1917 р. більшовики за допомогою гарнізонів Особливої армії узяли під свій контроль Ровно, Луцьк, Дубно, Кременець, інші міста. Здобуття цих міст було їхньою стратегічною ціллю; адже повітові центри були осередками політичної влади УЦР у Західній Волині. Швидке утвердження влади ревкомів на означеній території відбувалося шляхом ведення більшовиками так званої ешелонної війни. Залізничні станції вказаних міст уже перейшли під їх контроль, згодом до них долучилися Ківерці, Сарни, Здолбунів та інші станції⁴⁴. Будь-які спроби Генерального Секретаріату [з січня 1918 р. – Ради Народних Міністрів (РНМ). – *І. Г.*] повернути найбільші міста Західної Волині – Ровно та Луцьк – за допомогою 113 українізованої дивізії, виявилися невдалими.

На оборону влади УЦР у регіоні стала українська міська та сільська молодь, які своїм прикладом продемонстрували великі можливості самоорганізації у заgonи Вільних козаків⁴⁵. Так, молодіжна група у кількості 250–300 осіб у триденний термін узяла під свій контроль Ровно. Генеральний Секретаріат, поділяючи таку самовіддачу волинян, змінює своє ставлення до козацтва й асигнує на їх озброєння до 750 тис. крб. На грудень 1917 р. під контролем вільних козаків були усі сільські райони та північно-західна частина регіону. У Кременці, Сарнах, Луцьку проти більшовиків виступили сили польського військового корпусу⁴⁶. Сприяли волинянам у поверненні повітових міст й демобілізаційні процеси тилових гарнізонів, що розпочалися у січні 1918 р.⁴⁷. Тому сили більшовиків у Західній Волині поступово зменшувалися. Однак найбільш стійко свої позиції вони зберігали у 1-му Туркестанському полку Особливої армії, що дислокувався у районі містечка Торчин⁴⁸.

У Західну Волинь з початком першої більшовицько-української війни евакуювалися парламент, уряд УНР, а разом із ними усі регулярні частини армії УНР, що склали до 3 тис. осіб [сердюцькі, гайдамацькі частини та Січові Стрільці. – *І. Г.*]. Спочатку вони розмістилися у м. Ровно, потім переїхали до Сарн⁴⁹.

Уряд УНР, поставлений у скрутне становище, переглянув свої установки у військовій політиці. Для збереження дієздатності армії Рада Народних Міністрів приймає швидкі рішучі дії: об'єднує Південно-Західний й Румунський фронти в один Український, розбудовує генштаб, зміцнює керівництво військовими округами. В губерніях й повітах були утворені надзвичайні органи військової влади, що поширили своє управління й на цивільну сферу життя⁵⁰. Окрім розбудови в армії військово-організаційних структур, Українська Центральна Рада ввела нове законодавство, спрямоване головним чином на зміцнення військової дисципліни. У цей час чинності набули „Тимчасовий закон про утворення Українського народного війська”, „Статут Осібної армії УНР”, „Закон про політично-правове становище військовослужбовців”⁵¹. У першому згаданому законі прописувалося, що „для оборони рідного краю від зовнішнього нападу зводиться народне військо (народна міліція)”⁵². Ця норма якнайкраще підтверджує ілюзорність Української Центральної Ради щодо функціонального призначення війська в умовах війни та революції.

Втім, у Західній Волині війська армії УНР продовжували вести бої із більшовицькими силами. Лінію УЦР на Південно-Західному фронті представив голова військової ради А. Певний. Під його керівництвом українські війська завдали поразки загонам В. Кіквідзе у Ровно. Утвердившись у важливому повітовому центрі регіону, сили УЦР надалі ведуть ешелонну війну⁵³. Оборону залізниць та шосе Західної Волині здійснював 34-й корпус П. Скоропадського. Центральним пунктом його розташування став Коростень⁵⁴.

Отже, впродовж осені 1917 р. – січня 1918 р. з боку УЦР прослідковується втілення в життя конкретної державної військової політики. Проте вжиті заходи через малочисельність українських збройних підрозділів не змогли перешкодити більшовицьким гарнізонам втримати за собою більшу частину Західної Волині. Тому уряду УНР довелося звернутися по зовнішню військову допомогу до Німеччини та Австро-Угорщини.

У Західній Волині українські та союзні війська просувалися повільно. На млявість їх воєнних дій сильно вплинули повна відсутність у краї зв'язку й

розвідки⁵⁵. Для кращої маневреності українські сили були реорганізовані у дві бойові групи. Першу групу склала окрема Запорізька бригада [згодом дивізія – *І. Г.*] під керівництвом генерала К. Присовського. Основою другої української дивізії став Гайдамацький кіш С. Петлюри⁵⁶. Українські війська розігнали ВРК Особливої та XI-ї армій, а також ВРК Південно-Західного фронту в Бердичеві. Разом із австро-німецькими військами було звільнено від більшовиків вузлові залізничні станції Здолбунів, Шепетівку, Володимир-Волинський, Ковель, Маневичі, ін.⁵⁷ Таким чином, менше ніж за два тижні українські й союзні збройні сили звільнили Західну Волинь від збільшовизованих частини Особливої та XI-ї армій⁵⁸

По мірі зайняття німецько-австрійськими військами території Західної Волині було розмежовано їхні зони контролю. В австрійську зону потрапили частина Луцького, Дубенського повітів й Кременецький повіт; інші відійшли під німецький контроль⁵⁹ Загалом в Україну увійшла 450-тисячна союзницька армія, присутність якої невдовзі позначилася на внутріполітичній ситуації й національному військовому будівництві зокрема⁶⁰. Так, уже через місяць присутності союзних військ у Луцьку голова думи зазначав, що „з приходом їх у місто цивільні права міщан грубо порушувалися [була введена заборона прогулянок по вулицям міста у вечірній та нічний час. – *І. Г.*], а із міської казни згідно вимог німецького коменданта було вилучено близько 4 тис. крб. й подібні фінансові вимоги із його сторони повторюються щоденно”⁶¹.

Пояснювала такі дії німецько-австрійських військ директива генерала Е. Людендорфа (березень 1918 р.). Згідно неї військові командири отримували повноваження видавати накази щодо охорони порядку й безпеки німецьких військових. В свою чергу начальник штабу союзницьких військ В. Гренер після прибуття у Київ відразу зосередив у своїх руках фактичну повноту влади, включаючи й зносини із українським керівництвом⁶². Такі нововведення свідчили про зменшення політичної ваги УЦР у державі.

Втім, із поверненням у столицю на початку березня 1918 р. уряд УНР зважив на свою помилку у військовій сфері. Протягом березня–квітня 1918 р. військове міністерство УНР, щоправда із дозволу німецького військового

командування, розпочало реорганізацію існуючих та створення нових частин. Основу регулярної армії УНР склали Запорізький корпус й полк Січових Стрільців⁶³. Окрім вищезазначених дій, військове міністерство приступило до формування восьми територіальних піхотних корпусів та чотирьох кінних дивізій. Так, у повітах Західної Волині розпочалася організація першого призову до Української Народної Армії. У регіоні цей процес визначала губерніальна управа військової повинності під керівництвом комісара губернії⁶⁴.

У Західній Волині заходи уряду УНР в розбудові української регулярної армії здійснювалися завдяки підтримці Союзу Визволення України (СВУ). За його сприяння німецька та австро-угорська влада дала дозвіл на формування із українських військовополонених збройних сил колишньої Російської імперії окремих частин – „синьожупанників” та „сірожупанників”. У Ковелі розміщувалися дивізія „синьожупанників” під керівництвом В. Зелінського. Вона налічувала 5–6 тис. осіб. У Голобах та Володимирі-Волинському формувалася дивізія „сірожупанників”. Командування 4-тисячною дивізією покладалося на полковника І. Перлика⁶⁵. Отже, на весну 1918 р. чисельність національних військових одиниць у Західній Волині складала близько 10 тис. осіб.

Таким чином, у березні–квітні 1918 р. стихійність політики Української Центральної Ради, притаманна для попередніх етапів військового будівництва у Західній Волині, була подолана. Військове міністерство УЦР розробляє нову концепцію Збройних сил УНР⁶⁶. Здобуток Лютневої революції – надання військовим політичних активних та пасивних виборчих прав – скасувався. Кадрові питання вирішувалися шляхом організації інструкторських шкіл підготовки офіцерів та відкриття академії Генерального штабу. У краї починає реалізовуватися план дій із розбудови армії. Однак міністерство, попри намічені серйозні зрушення, допускалося старих помилок. Воно продовжило розформування усіх іррегулярних частин у війську й Вільного козацтва. Впливала на ці рішення української влади німецько-австрійська військова присутність.

Відгомін революційних подій періоду Української Центральної Ради у військових одиницях Західної Волині проходив доволі стрімко й змінювався поетапно. Значне перенасичення території краю військовим контингентом на весну 1917 р. сприяло швидкій українізації військових частин – спершу тилу, а потім фронту. Однак надмірне захоплення УЦР українізацією збройних одиниць вплинуло на їх обороноздатність. Зіштовхнувшись із новими політичними реаліями у арміях краю – політичною боротьбою й перемогою у ній ревкомів – Особливу й XI-ту армії Південно-Західного фронту охопив хаос. Українські підрозділи виявилися деморалізованими, розпорошеними та небоєздатними, тому вони не змогли протистояти російським частинам у першій більшовицько-українській війні. На захист регіону стала українська молодь, що об'єдналася у боївки Вільних козаків. Втім поширення більшовицької пропаганди на українізовані частини та військо в цілому у Західній Волині вдалося нейтралізувати повністю лише за допомогою іноземної військової присутності. Агресія Росії проти України наочно засвідчила згубність подальшого дотримання УЦР політики відмови від регулярної армії. Упродовж березня–квітня 1918 р. національне військове будівництво у краї піднялося на якісно новий рівень: у Західній Волині утворилися призовні пункти, сформувалися синьожупанна та сірожупанна дивізії.

¹ Солдатенко В. Ф. Становлення української державності і проблема збройних сил (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / В. Ф. Солдатенко // Укр. іст. журн. – 1992. – № 5. – С. 38–44; Солдатенко В. Ф. Запровадження автономії України і збройні сили республіки [1917] / В. Ф. Солдатенко // Укр. іст. журн. – 1992. – № 7/8. – С. 24–38; Солдатенко В. Ф. Збройні сили в Україні (грудень 1917 – квітень 1918 рр.) / В. Ф. Солдатенко // Укр. іст. жун. – 1992. – № 12. – С. 42–58.

² Голубко В. З історії створення збройних сил Української Народної Республіки (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / В. Голубко // Розбудова держави. – 1996. – № 6. – С. 50–55; Голубко В. Військове будівництво в Україні періоду Центральної Ради : автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 [Електронний ресурс] / В. С. Голубко. – Л., 1998. – 32 с. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/1998/98gvercg.zip>

³ Зінкевич Л. В. Розпад російської армії та український військовий рух в умовах національної революції на Україні (березень 1917 – лютий 1918 рр.): дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / Лариса Володимирівна Зінкевич. – Львів, 1995. – 207 с.

⁴ Зінкевич Р. Д. Активізація українського військового руху напередодні більшовицького перевороту (вересень–жовтень 1917 р.) [Електронний ресурс] / Р. Д. Зінкевич // Вісник національного університету „Львівська політехніка”. – № 612. Держава та армія / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т „Львівська політехніка”; відп. ред. Л. Є. Дещинський. – Львів : Львівська політехніка, 2008. – С. 48–54. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vnulp/Armia/2008_612/07.pdf.

⁵ Тинченко Я. Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917 – березень 1918) / Я. Тинченко. – К.; Львів : Міссіонер, 1996. – 371 с.

⁶ Задунайський В. В. Становлення засад військової дисципліни в українському війську (кінець 1917 – квітень 1918 рр.) / В. Задунайський / [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Npifznu/2009_27/27/zadunaiskiy.pdf

⁷ Сідак В. С., Степанков В. С. З історії української розвідки і контррозвідки / В. С. Сідак, В. С. Степанков. – К, 1994. – 401 с.; Сідак В. Національні спецслужби 1917–1921 рр. – § 2.2. Виникнення військових та загальнодержавних спецслужб УНР. [Електронний ресурс] / В. Сідак. Режим доступу : <http://exlibris.org.ua/sidak/r2-p2.html>

⁸ Лободаєв В. Українське Вільне козацтво (1917–1918 рр.) : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 [Електронний ресурс] / В. М. Лободаєв. – К., 2001. – 20 с. Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2001/011vmuvk.zip>

⁹ Химиця Н. Участь молоді в українському військовому русі і творенні збройних сил УНР (березень 1917 р. – квітень 1918 р.) : автореф. дис... канд. іст. наук: 20.02.22 [Електронний ресурс] / Н. О. Химиця. – Л., 2003. – 18 с. Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2003/03hnoubk.zip>

¹⁰ Лазарович М. В. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба / Микола Васильович Лазарович. – Тернопіль : Джура, 2005. – 592 с.

¹¹ Бернадський Б. В. Волинь у роки Першої світової війни: дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Богдан Васильович Бернадський. – Луцьк, 1999. – С. 173; Історія Волині. З найдавніших часів до наших днів / О. Михайлюк, І Кічий, М. Півницький. – Львів : Вища школа, 1988. – С.65.

¹² Зінкевич Л. В. Назв. праця. – С. 27.

¹³ Голубко В. Військове будівництво в Україні періоду Центральної Ради : автореф. дис... д-ра іст. наук : 07.00.01 [Електронний ресурс] / В. Є. Голубко. – Л., 1998. – 32 с. Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/1998/98gvercg.zip>.

¹⁴ Бернадський Б. В. Назв. праця. – С. 159; Зінкевич Л. В. Назв. праця. – С. 44.

¹⁵ Зінкевич Л. В. Назв. праця. – С. 31; Власюк О. В. Волинь в добу Центральної Ради (1917–1918) / О. Власюк, В. Цятко. – Рівне : Волинські обереги, 2009. – С. 11; Солдатенко В. Ф. Становлення української державності і проблема збройних сил (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / В. Ф. Солдатенко // Укр. іст. журн. – 1992. – № 5. – С. 43.

¹⁶ Історія Волині. З найдавніших часів до наших днів / О. Михайлюк, І. Кічий, М. Півницький. – Львів : Вища школа, 1988. – С. 65.

¹⁷ Зінкевич Л. В. Назв. праця. – С. 44, 49.

¹⁸ Грушевський М. Новий період історії України за роки від 1914 до 1919 / М. Грушевський. – К. : Либідь, 1992. – С. 88; Шашкевич Л. Є. Формування українських військових шкіл в період національної революції в Україні [Електронний ресурс] / Л. Є. Шашкевич // Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. – № 652. Держава та армія / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т „Львівська політехніка”; відп. ред. Л. Є. Дециньський. – Львів : Львівська політехніка, 2009. – С. 89. Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Armia/2009_652/14.pdf

¹⁹ Скоропадський П. Спогади (кінець 1917 – грудень 1918) / гол. ред. Я. Пеленський. – Київ-Філадельфія : АТ „Книга”, 1995. – С. 72.

²⁰ Солдатенко В. Ф. Назв. праця. – С. 39; Власюк О. В. Назв. праця. – С. 11.

²¹ Буравченков А. О. Офіцерство російської армії у 1917 р. (соціальний склад, освітній рівень, фахова підготовка) / А. О. Буравченков // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр. – Вип. 3. – К., 2008. – С. 79; Другий Універсал Української Центральної Ради [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-2.html>

²² Химиця Н. Назв. праця [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2003/03hnoubk.zip>

²³ Бернадський Б. В. Назв. праця. – С. 159; Зінкевич Л. В. Назв. праця. – С. 44.

²⁴ Кичий І. В. Боротьба за владу Советов на Правобережній Україні / Іван Васильович Кичий. – Л. : Вища шк., 1986. – С. 66; Зінкевич Л. В. Назв. праця. – С. 136–137.

²⁵ Сідак В. С. З історії української розвідки і контррозвідки / В. С. Сідак, В. С. Степанков. – К, 1994. – С. 97; Голубко В. Назв. праця. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/1998/98gvercg.zip>.

²⁶ Зінкевич Л. В. Назв. праця. – С. 80; Голубко В. Назв. праця. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/1998/98gvercg.zip>

²⁷ Зінкевич Л. В. Назв. праця. – С. 81.

²⁸ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ. Фонд. 1076. – Опис 3. – Спр. 8. – Арк. 1.

²⁹ Державний архів Волинської області. Ф. 3. – Опис 1. – Спр. 1629. – Арк. 23.

³⁰ Другий Універсал Української Центральної Ради [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-2.html>

³¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ. Ф. 1076. – Опис 1. – Спр. 6. – Арк. 2.

³² Зінкевич Л. В. Назв. праця. – С. 61.

³³ Власюк О. В. Назв. праця. – С. 33; Солдатенко В. Ф. Запровадження автономії України і збройні сили республіки [1917] / В. Ф. Солдатенко // Укр. іст. журн. – 1992. – № 7/8. – С. 31.

³⁴ Кичий І. В. Назв. праця. – С. 48–49, 63.

³⁵ Зінкевич Л. В. Назв. праця. – С. 129–130.

- ³⁶ Кичий І. В. Назв. праця. – С. 69–70.
- ³⁷ Зінкевич Л. В. Назв. праця. – С. 93; Солдатенко В. Ф. Збройні сили в Україні (грудень 1917 – квітень 1918 рр.) / В. Ф. Солдатенко // Укр. іст. жун. – 1992. – № 12. – С. 42.
- ³⁸ Голубко В. З історії створення збройних сил Української Народної Республіки (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / В. Голубко // Розбудова держави. – 1996. – № 6. – С. 50.
- ³⁹ Зінкевич Р. Д. Назв. праця. – С. 48, 49. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vnulp/armia/2008_612/07.pdf.
- ⁴⁰ Зінкевич Л. В. Назв. праця. – С. 96.
- ⁴¹ Мироненко О. М. Правоохоронні органи Центральної ради (березень 1917 – квітень 1918) / О. М. Мироненко, О. П. Бенько; НАН України, Інститут держави і права. – К. : [б. в.], 1993. – С. 16, 17.
- ⁴² Військове будівництво в Україні у ХХ ст.: історичний нарис, події, портрети / за заг. ред. О. І. Кузьмука. – К. : Видавничий дім „Ін Юре”, 2001. – С. 53.
- ⁴³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ. Ф. 2592. – Опис. 1. – Спр. 2. – Арк. 22, 23зв; Логвиненко І. А. Органи охорони громадського порядку в Україні доби Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / І. А. Логвиненко, О. А. Гавриленко. // Вісн. [Харк.] ун-ту внутр. спр. – Х, 1998. – Вип. 3/4. – С. 128, 129; Лободаєв В. Назв. праця [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/ard/2001/011vmuvk.zip>; Сідак В. Національні спецслужби 1917–1921 рр. – § 2.2. Виникнення військових та загальнодержавних спецслужб УНР. [Електронний ресурс] / В. Сідак. Режим доступу : <http://exlibris.org.ua/sidak/r2-p2.html>
- ⁴⁴ Зінкевич Л. В. Назв. праця. – С. 152.
- ⁴⁵ Кравчук М. В. Історико-правовий аспект розбудови збройних сил України на початку ХХ ст. [Електронний ресурс] / М. Кравчук / Університетські наукові записки. – 2006. – № 2 (18). – С. 24. Режим доступу : <http://www.univer.km.ua/visnyk/1048.pdf>
- ⁴⁶ Власюк О. В. Назв. праця. – С. 38; Папакін А. Участь польських військових формувань у оборонних боях у Києві у лютому 1918 р. / А. Папакін // Київ. старовина. – 2007. – № 3. – С. 69.
- ⁴⁷ Лисий М., козак рівненського відділу Вільного козацтва. Одна незаписана подія / М. Лисий // За державність. Матеріали до історії війська українського. Зб. 10. – Торонто : Воєнно-історичний інститут. – С. 200, 201, 203.
- ⁴⁸ Тинченко Я. Назв. праця – С. 338; Голубко В. Назв. праця. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/1998/98gvercr.zip>
- ⁴⁹ Киричук М. Г. Волинь – земля українська: навч. посіб. : Нариси історії Волині у 3-х томах, Т. 1–3 / М. Г. Киричук. – 3-тє вид., переглян. і доп. (вип. 1). – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2005. – С. 439; Лазарович М. В. Назв. праця. – С. 197.
- ⁵⁰ Голубко В. Назв. праця. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/1998/98gvercr.zip>; Власюк О. В. Назв. праця. – С. 39; Мироненко О. М. Назв. праця. – С. 28.
- ⁵¹ Задунайський В. В. Назв. праця [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Npifznu/2009_27/27/zadunaiskiy.pdf
- ⁵² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ. Ф. 1076. – Опис 1. – Спр. 6. – Арк. 2.
- ⁵³ Тинченко Я. Назв. праця. – С. 338–339, 347.
- ⁵⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ. Ф. 2592. – Опис 1. – Спр. 12. – Арк. 20, 20зв.
- ⁵⁵ Тинченко Я. Назв. праця. – С. 341.
- ⁵⁶ Власюк О. В. Назв. праця. – С. 39.
- ⁵⁷ Історія Волині. З найдавніших часів до наших днів / О. Михайлюк., І. Кічий., М. Півницький. – Львів : Вища школа, 1988 – С. 73.
- ⁵⁸ Власюк О. В. Назв. праця. – С. 27, 28.
- ⁵⁹ Там само. – С. 50.
- ⁶⁰ Голубко В. Назв. праця. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/1998/98gvercr.zip>
- ⁶¹ Державний архів Волинської області. Ф. 3. – Опис 1. – Спр. 1714. – Арк. 31–31зв.; Киричук М. Г. Назв. праця. – С. 442.
- ⁶² Пиріг Р. Я. Центральна Рада й німецьке військове командування в Україні: проблеми взаємовідносин (лютий–квітень 1918 р.) / Р. Я. Пиріг // Укр. іст. журн. – 2007. – № 2. – С. 52; Військове будівництво в Україні у ХХ ст.: історичний нарис, події, портрети / за заг. ред. О. І. Кузьмука. – К. : Видавничий дім „Ін Юре”, 2001. – С. 51; Сідак В. Назв. праця. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://exlibris.org.ua/sidak/r2-p2.html>
- ⁶³ Лазарович М. В. Назв. праця. – С. 200.
- ⁶⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ. Ф. 3766. – Опис 1. – Спр. 48. – Арк. 9, 10; Голубко В. Назв. праця. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/1998/98gvercr.zip>
- ⁶⁵ Киричук М. Г. Назв. праця. – С. 441.
- ⁶⁶ Голубко В. Назв. праця. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/1998/98gvercr.zip>

Инна Гуцалюк (Луцк)

Организация Украинской Центральной Радой собственных вооруженных единиц в Западной Волыни

Показан военный потенциал Западной Волыни начала Украинской революции, определены этапы развития военного движения, имевшего место в крае при Украинской Центральной Раде (УЦР). Представлены политические симпатии армейцев фронтовых и тыловых войск региона, заодно отслежена их изменчивость. Проанализирована законодательная база Украинской Центральной Рады и деятельность правительства в вопросе формирования национальных вооруженных сил, выяснено, насколько этот процесс в действительности охватил Западную Волынь. Установлено, что мобилизации волынян в вооруженные силы УЦР мешали по большей части внешние факторы, такие как вражеская позиция Временного правительства, первая большевистско-украинская война, австро-венгерское и немецкое военное присутствие в крае.

Ключевые слова: вооруженные силы, украинизация, Временное правительство, Украинская Центральная Рада, первая большевистско-украинская война, Западная Волынь.

Inna Gutsaljuk (Lutsk)

Organization of the own armed units Ukrainska Centralna Rada (Ukrainian Central Advice) is in Western Volyn'

Military potential of Western Volyn' beginning of Ukrainian revolution is rotined, certainly the stages of military motion which took place in an edge at Ukrainska Centralna Rada (Ukrainian Central Advice). The political likings troops of armies front and rearward of region are presented, their changeability is in concert watched. Analysed the legislative base of Ukrainian Central Advice and activity of government in the question of forming national's military powers, it is found out as far as this process overcame Western Volyn' in actual fact. It is set that mobilizations of volynyan in military powers of Ukrainian Central Advice mixed external factors mostly, such as position of the Provisional government, first bolshevist-ukrainian war, Austro-Hungarian and German being in an edge.

Key words: military powers, ukrainizaciya, Provisional government, Ukrainska Centralna Rada (Ukrainian Central Advice), first bolshevist-ukrainian war, Western Volyn'.